

UOT 75

FATMA MƏMMƏDOVA

HÜSEYNQULU ƏLİYEVİN YARADICILIĞINDA NATÜRMORT JANRI

Məqalədə Hüseyinqulu Əliyevin yaradıcılığından natürmort janrı haqqında və eləcə də görkəmli fırça ustasının natürmortlarından söz açmaqla yanaşı, təhlil edilir. Natürmortların şux, şəffaf koloriti, rənglərin oynaqlığı onu fransız impressionistlərinə yaxınlaşdırır; impressionizmin naturaya gətirdiyi işığa, parlaqlığa, kolorit gözəlliyinə aludəçiliyini göstərir. XIX əsrdə Azərbaycanda natürmort, yalnız xan sarayı divar rəsmlərində deyil, eyni zamanda, Şuşa, Lahıc, Qubadakı evlərdə də geniş yayılmışdır. Rəssamın ilk işlədiyi 1982-ci ilə aid olan “Çölməklərlə natürmort” əsəri təhlil olunur. Həmçinin rəssamın “Lalələr”, “Yasəmən”, “Güllər”, “Limonla güllər”, “Qızıl güllər”, “Gilənar”, “Alma ilə Yasəmənlər”, “Nurayın oyuncuğu”, “Həyətdə yasəmən budaqları”, “Natürmort”, “Yasəmənlər”, “Dolça ilə natürmort”, “İncəsənətdə insan gözəlliyi”, “Venera ilə Natürmort” və s. əsərlərindən bəhs edilir. Hüseyinqulu Əliyevin sənəti üçün xarakterik olan cəhətlərdən biridə rəssamın öz fırçası və rəngləri ilə zamanı qabaqlamasıdır. Xalq rəssamı Hüseyinqulu Əliyev əsərlərini işləyərkən yaşadığı təəssüratları tamaşaçıya da yaşatmağa qadir olan böyük sənətkar kimi Azərbaycan təsviri sənətində əvəzolunmaz mövqeyini həmişə saxlayacaqdır.

Açar sözlər: Rəssam, natürmort, yasəmənlər, venera ilə natürmort, dolça ilə natürmort, qızıl güllər, gilənar, çölməklərlə natürmort, natura, venera.

Bir çox rəssamlar yaradıcılığa natürmortla qədəm qoyurlar, çünki natürmort vasitəsilə fakturanı öyrəndikdən sonra daha mürəkkəb janrlarda işləmək asan olur. Azərbaycan xalq rəssamı Hüseyinqulu Əliyev rəssamlıq fəaliyyətinə mənşərə ilə başlasa da, yaradıcılığında natürmort əsərləri kifayət qədərdir. Onun gənc yaşlarında işlədiyi natürmortlardan biri “Çölməklərlə natürmort” adlanır. Tablodakı sadə, lakin predmetləri xüsusi diqqətlə çəkilmiş bir natürmort nümayiş olunur. 1982-ci ilə aid olan bu əsər işlənmə tərzindən baxımından akademik natürmortun xüsusiyyətlərini daşıyır. Əsər, lakonik aydınlıqla icra olunaraq, həm də milli sənətkarlıq nümunələrimizin tanınmasında mühüm rol oynayır [3, s. 141]. “İncəsənətdə insan gözəlliyi” təsvir olunan predmetlərlə yanaşı özündə daşdığı məna – məzmun səviyyəsinə görə tablolu tematik natürmort adlandırmaq yerinə düşər. Böyük rəssamın bunun kimi erkən təsvirlərində belə çoxmənalılıq vardır. Gənc rəssama xas olan xüsusi diqqətlə işlənmiş bu əsər fəlsəfi – estetik mahiyyət kəsb edir. Məşhur “Qara Qarayevin portreti” adlı əsəri natürmortda gözəl rəssamlıq nümunəsi kimi verməklə, bu tabloda Hüseyinqulu Əliyevin mənəvi müəllimi olmuş Tahir Salahovu yenə xatırlamışdır. Natürmortda Q. Qarayev obrazı təsadüfən seçilmiş, onun təsvir ilə iki məna vurğulanmışdır: bəstəkarın obrazı həm rəsm əsəri kimi təsviri sənətdə gözəl portret nümunəsidir, həm də bu personajın özü notlarla incəsənətdə gözəlliklər yaradan sənətkardır. Masa üzərində təsvir olunmuş və bu mövzudan bəhs edən kitabın üz qabığında göstərilən məşhur Misir kraliçası Nefertitinin portreti insan sürətinin gözəllik etalonu kimi, Venera heykəlciyi isə ideal qadın forması kimi kompozisiyaya daxil edilmişdir. Bu kitab adından da məlum olduğu kimi incəsənətdə insan gözəlliyindən bəhs edir, burada böyük rəssamların gözəl əsərləri yer alır. Natürmortda gözə çarpan molbert, vatman kağızı, kətan tablolar və rəsm prosesində fon üçün istifadə olunan parça bu məkanın rəssam emalatxanası olmasını bildirir. Hüseyinqulu Əliyevin bu natürmortunun özü də heyrətamiz səlisləklə ərsəyə gətirilərək ən gözəl əsərlər sırasındadır [3, s. 141]. 1990-cı ildə fırçaya alınmış “Natürmort” adlı əsərdə kompozisiyanın mərkəzində güldəndə kala, yasəmən güllərin əlvan

rəngi tamaşaçıya baharın tərəvətini hiss etdirir. Rəssam predmeti sol tərəfdən işıqlandırmışdır. Hüseynqulu Əliyev olduqca düzgün işlədiyi işıq perspektivi vasitəsilə predmetlərin işıq mənbəyinə nə qədər yaxın və ya uzaqda olmasını dəqiq çatdırıb bilmişdir. Təsvir edən natürmortda isə yaxılar daha sərbəstləşir kompozisiya sıxlaşır, gurlaşır, kiçik detallardan çəkinmədən rəssam onları ümumi yazılarla fırçaya alır. Artıq professional rəssamın kifayət qədər formalaşmış dəsti – xətti hiss olunur [3, s. 142]. Hüseynqulu Əliyev uzun müddət natürmortlarını bu üsulla ərsəyə gətirib “Lalələr”, “Yasəmən”, “Güllər”, “Limonla güllər”, “Qızıl güllər”, “Gilənar”, “Alma ilə Yasəmənələr”, “Nurayın oyuncağı”, “Həyətdə yasəmən budaqları”, “Natürmort”, “Yasəmənələr” və s. məhz belə əsərlərdəndir. Janr seçimi baxımından Hüseynqulu Əliyevin 2002-ci ildə “Lalələr” adlı əsəri olduqca maraqlıdır. Ön planda kompozisiyanın mərkəzində al-qırmızı lalələri fırçaya alaraq onları güldanda təsvir etmişdir. Rəssamın 2003-cü ildə qələmə aldığı “Dolça ilə natürmort” əsərində kompozisiyanın mərkəzində Dolça ətrafında meyvələr qurulmuşdur. Əsərin perspektivi sol tərəfdən işıqlandırılmışdır. Əsərdə ilk al-qırmızı narlar nəzərimdən qaçmır, burda rəssam sevimli müəllimi olan Tahir Salahovu yaddan çıxarmayaraq onun sevimli simvolu olan narı əsərlərində canlandırır. Azərbaycan rəssamı Toğrul Nərimanbəyovun bədii sənətində onun möhürünə, imzasına çevrilmiş bu nar kompozisiyaları serialı Hüseynqulu Əliyevin rəsmlərində nar fraqmentləri formatında davam etdirilmişdir [2, s. 10-11]. Dolçanın önündə nar düz qurulmuşdur, onunla eyni xəttə dolçanın sağ tərəfində armud işlənmişdir. Dolçanın yanında isə sol tərəfdə yan üstə nar, sağ tərəfində isə almalar yanaşı təsvir olunmuşdur. Əsərdə divarın sağ tərəfində budaqlarından sallanan heyvalar təsvir olunmuşdur. Rəssam arxa fon olaraq Dolçanın arxasında parça işləmişdir. Rəssam tərəfindən fonun və ətrafın neytral həlli yalnız meyvələrin təsvirini önə çıxarmışdır. Görüntü baxımından tamaşaçıya yaxınlaşdırılmış şəkildə fırçaya alınmış bu meyvələrin əlvan və isti rəngi tamaşaçıya xoş ovqat bəxş edir [3, s. 142]. 2002-ci ildə fırçaya alınmış “Limonla güllər” adlı əsərdə kompozisiyanın mərkəzində güldanda yasəmənələr ilk nəzərimizə çarpır. Natürmortda kompozisiyanın bir-birilə uyumu yasəmənələrin al – əlvan işləməsi əsərə daha da rəng qatıb. Əsərin ümumi görünüşü yazın gəlişini xəbərdar edir. Əsərdə yasəmənələr arasında sarı çiçəklər daha da gözəllik qatır. Rəssam limonu realist üslubda olduğu kimi yumru çəkmişdir. Modernizm üslubdakı kimi künc modern üslubda çəkməyib. Bundan da o qərara gəlirik ki, rəssam daha çox realist üslubda işləməyi sevir. Əsər isti və soyuq rənglərlə bir-birilə təzadlı şəkildə işlənmişdir. Arxa fon ağ, qırmızı, sarı, parçalarla işlənmişdir. Əsərin arxa fonu o qədər şəffaf işlənmişdir ki, arxa fon əsərlə bir bütün olmuşdur. Xalq rəssamı Tahir Salahovun rəngkarlıqda açdığı sərt realizm üslubu tamamilə orijinal olub, Azərbaycan təsviri sənətini yeniləşdirmiş və daha da müasirləşdirmişdir [1, s. 1-4]. Hüseynqulu Əliyev Tahir Salahov timsalında yetişmiş və əsərlərində öz dəsti – xəttini demişdir. “Venera ilə Natürmort”, 2008-ci il əsərində şüşə güldanda əlvan çiçəklər, heykəl və almalar təsvir olunmuşdur. Kompozisiyanın mərkəzində güldan və çiçəklərlə yanaşı, natürmortun fonuna Qədim Romanın “Meloslu Venera” adlı böyük heykəlinin 0,7 metrlik imitasiyasını da daxil etmişdir. Bu heykəl Qədim Yunan mifologiyasında eşq tanrıçası olan Afroditanın Qədim Roma “varisi”, gözəllik, məhəbbət və bahar ilahəsi sayılan Veneranı təmsil edir. Müəllifin həm də peşəkar heykəltəraş olduğuna görə onun natürmortunda heykəlin təsvirinə rast gəlinməsi təbiidir. İnsan anatomiyasını mükəmməl bilən rəssam – heykəltəraş üçün Venera heykəlinin quruluşu çox güman ki, ideal qadın gözəlliyi etalonu olmuşdur. Hüseynqulu Əliyev “Venera ilə natürmort” əsərində güllərin, predmetlərin forması hazırlandığı materialı dəqiqliklə işlənmiş suyun, şüşə güldanın, almaların gipsdən olan heykəlin fakturasını aydın çatdırmışdır. Əsərdə güllərlə insan gözəlliyinin harmonik vəhdət təşkil etdiyini görürük [3, s. 144].

“Natürmort”, 2015, k.y./b, şəxsi kolleksiya güllərin əlvanlığı, incə işlənməsi şair ruhlu rəssamın zərif duyğularından xəbər verir. Xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyev əsərlərini işləyərkən yaşadığı təəssüratları tamaşaçıya da yaşatmağa qadir olan böyük sənətkar kimi Azərbaycan təsviri sənətində əvəzolunmaz mövqeyini həmişə saxlayacaqdır. “Yasəmənələr” 2016, k.y./b şəxsi kolleksiya. Əsərdə kompozisiyanın mərkəzində güldəndə yasəmənələr əsas yer alır. Haqqında bəhs edilən bu natürmortda Hüseynqulu Əliyev olduqca düzgün işlədiyi işıq perspektivi vasitəsilə predmetlərin işıq mənbəyinə nə qədər yaxın, nə qədər uzaqda olmasını dəqiq çatdırma bilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Həbibbəyli İ. Xalq rəssamı Tahir Salahov: sərt realizmdən romantizmə. “Azərbaycan” qəz., 2018, 29 noyabr.
2. Həbibbəyli İ. Professional rəssam və mahir heykəltəraş. 525-ci qəz., 2019, 9 fevral.
3. Sadıxova S. Xalq rəssamı Hüseynqulu Əliyevin sənət dünyası: Albom-monoqrafiya. Naxçıvan: Əcəmi, 2019, 175 s.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail:fatma_sahbazova@hotmail.com

Fatma Mammadova

STILL LIFE GENRE IN THE WORKS OF HUSSEINGULU ALIYEV

The article analyzes Husseingulu Aliyev’s work on the genre of still life, as well as the still life of a prominent artist. The brightness and transparent color of the still life bring it closer to the French Impressionists, showing the brilliance of the light brought by Impressionism to nature. In the 19th century, still life was widespread in Azerbaijan, not only in the wall paintings of the khan’s palace, but also in the houses in Shusha, Lahich and Guba. The artist’s first work “Still life with pots” from 1982 is analyzed. Also, the artist’s works “Tulips”, “Jasmine”, “Flowers”, “Lemons and flowers”, “Roses”, “Cherries”, “Lilacs and apples”, “Nuray’s toy”, “Lilac branches in the yard”, “Still life”, “Lilacs”, “Still life with Aquarius”, “Human beauty in art”, “Still life with Venus”, etc. are mentioned in the paper. One of the characteristic features of Husseingulu Aliyev’s art is that the artist is ahead of his time with his brush and colors. People’s Artist Husseingulu Aliyev will always hold an invaluable position in the fine arts of Azerbaijan as a great artist.

Keywords: *artist, still life, lilacs, still life with Venus, still life with a jug, roses, cherries, still life with pots, nature, Venus.*

Фатма Мамедова

ЖАНР НАТЮРМОРТА В ТВОРЧЕСТВЕ ГУСЕЙНГУЛУ АЛИЕВА

В статье рассматривается жанр натюрморта в творчестве Гусейнгулу Алиева, анализируются натюрморты живописца. Яркий, прозрачный колорит натюрмортов, игривость цветов сближают его с французскими импрессионистами, подчеркивают яркость света, привнесенного импрессионизмом в природу. В XIX веке натюрморт был широко распространен в Азербайджане не только в росписях ханского дворца, но и в домах в Шуше, Лахиче и Губе. Анализируется первая работа художника «Натюрморт с пустырями», которая относится к 1982 году. А также рассматриваются работы художника «Маки», «Сирень», «Цветы», «Цветы с лимоном», «Розы», «Вишня», «Сирени с яблоками», «Игрушки Нурай», «Сиреневые ветви во дворе», «Натюрморт», «Сирени», «Натюрморт с кувшином», «Красота человека в искусстве», «Натюрморт с Венерой» и др. Одной из характерных черт искусства Гусейнгулу Алиева является то, что художник опережает время своей кистью и красками. Народный художник Гусейнгулу Алиев как великий художник, который в своих работах способен заставить зрителя прожить те впечатления, которые он испытывал, всегда сохранит незаменимую позицию в изобразительном искусстве Азербайджана.

Ключевые слова: художник, натюрморт, сирени, натюрморт с Венерой, натюрморт с кувшином, розы, вишни, натюрморт с чолмеком, природа, Венера.

(Sənətsüinaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Sevil Sadıxova tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxil olma tarixi: İlkin variant 10.06.2020

Son variant 25.08.2020